

A katolikus egyház megújulása és a keresztény országok közötti béke céljával III. Pál pápa 1535-ben meghirdette a tridenti egyetemes zsinatot. A zsinat azonban csak 1545 végén kezdte meg munkáját, és hosszabb-rövidebb megszakításokkal 1563-ban ért véget. Megerősítette az egyház egységét, s hittételeket nyilatkoztatott ki. Megerősítette a papság fegyelmét és képzettségének színvonalát. Mivel azonban elvetette a protestáns tételeket, s a keleti egyházakra se volt tekintettel, Magyarország sajátos viszonyait pedig nem is vehette figyelembe, elvei a Királyságban lassan hatottak. Oláh Miklós érsek azonban már megkezdte a katolikus megújulás követelményeit érvényesíteni, s megjelentek a jezsuiták is.

Közép-Európa országaival összehasonlítva a Királyi Magyarország vallási térképe a legválozatosabb talán. Új együttélési kultúra kialakítására vall, hogy a Királyság a súlyos belső ellentétek között is sokvallású ország maradt.

A magyar nyelv

„Éltünk, amennyire lehetett, tiszta igaz magyar szóval, idegen szólásnak módját nem követtük” – írta a hegyaljai Gönc református lelkésze, **Károli Gáspár** (1530?–1591) a **teljes magyar Biblia ajánlásában**. A munkatársával végzett fordítás 1570-re készült el **Vizsolyban**, Mantskovit Bálint nyomdájában, „Rákóczi Zsigmond és több tekintetes uraknak segedelmével” jelent meg az európai bibliafordítások időtérképén viszonylag későn, 1590-ben. Második és harmadik kiadása külföldi nyomdában jelent meg, **Szenczi Molnár Albert** rendezte sajtó alá. A gazdag paraszt-polgár fia végigjárta Európa csaknem valamennyi egyetemét, külföldön tudós tekintélyt szerzett, ő határozta meg a magyar nyelvtan fogalmát. Zsoltárfordításai, majd a katolikus bibliafordítással – Káldi György *Szent Bibliájával* – és Pázmány Péter prédikációival együtt alapvetőek a magyar nyelv fejlődésében.

A Királyságban az országgyűlések törvényeit latinul, az uralkodói rendeleteket is latinul vagy németül írják. Latinul öntik formába a főméltóságviselők opinióit a királyhoz és rendeleteit a vármegyékhez és a városokhoz. A városok többségében németül vezetik számadásaikat. III. Ferdinánd kivételével királyaink nem tudnak magyarul, a bécsi udvarban a német, a spanyol és az olasz járja. A központi hivatalokban a magyar ügyeket németül tárgyalják, a kamarák latinul és németül írják jelentéseiket. Annál váratlanabb és különösebb, hogy a magyar mint államnyelv ott tűnik fel, ahol legkevésbé várnánk. 1565 és 1589 között a budai pasák és a magyar királyok, a Titkos Tanács és a Haditanács vezetői **hivatalosan magyarul leveleztek**. Páratlan eset, hogy a török hatóság és a Habsburg központi hatóság magyar nyelven intézi az államközi ügyeket. Többnyire ismeretlen író-